

Martijn Bolkestein
Meindert Fennema

Dorpspolitiek

WAAR IS HET LOKALE GEZAG?

2018 Prometheus Amsterdam

Inleiding

Meindert Fennema aan Martijn Bolkestein

Beste Martijn,

Toen haar moeder overleden was, aarzelde mijn vrouw om in haar ouderlijk huis in Aerdenhout te gaan wonen. Ze wilde eigenlijk niet weg uit Amsterdam en zij wilde ook niet dat onze dochter, die toen nog geen jaar oud was, op zou groeien in een dorp waar alleen maar miljonairs woonden.

Ik had zelf jarenlang en met veel plezier in een dorp gewoond met alleen maar veehouders en ik zou mijn dorp nooit verlaten hebben als het niet zo ver van Amsterdam lag, want daar werkte ik. Bovendien kreeg ik een dochter en mijn toenmalige vrouw wilde die in Amsterdam op school doen. Aerdenhout ligt vlak bij Amsterdam en heeft vier lagere scholen. Wat was nou helemaal het verschil tussen veehouders en geldhouders als het gaat om het dorpsleven? Is elk dorp niet een mengvorm van vrijwillig en gedwongen samenleven?

Dat zit zo. De meeste mensen in een dorp wonen daar omdat hun ouders of grootouders daar ooit een boerderij kochten; of een huis, of een buitenhuis. In mijn dorp in Friesland ontdekte ik hoe belangrijk je burens zijn als je in een kleine gemeenschap leeft. Dat je burens je le-

ven kunnen vergallen, maar ook veraangenamen. Dat een dorpsgemeenschap zin heeft en ook zin geeft. Dat de dominee van groot belang kan zijn, ook voor mensen die iets anders geloven. Dat het hoofd van de school er voor het hele dorp is en niet alleen voor de kinderen. Dat de aanleg van een verkeersdrempel tot botsingen tussen dorpsgenoten kan leiden die soms groter zijn dan de botsingen die men met die drempels juist wil vermijden.

Al snel bleek dat ik niet alleen een huis en een tuin gekocht had, maar dat ik de burens, het dorp, ja de hele gemeente erbij geleverd kreeg. Om ergens prettig te werken moet je samenwerken met collega's, om ergens prettig te wonen moet je samenwerken met je burens, met de leraren op school, met het bestuur van de sportvereniging, met gemeenteambtenaren en met politieagenten. Het dorpsleven is een zaak van geven en nemen. Daarbij vloeit de drank soms rijkelijk. In mijn dorp in Friesland vooral tijdens de jaarlijkse 'merke' en in het dorpscafé. Lees het boek van Geert Mak, *Hoe God verdween uit Jorwerd*. Ik woonde vlak bij Jorwerd en kende alle hoofdpersonen van Maks bestseller. Aerdenhout kent geen dorpscafé, maar er wordt niet minder gedronken. Ook uit Aerdenhout is God verdwenen: de dominee van de Adventskerk is hoogleraar geworden in de Europese Cultuurgeschiedenis. Er is een vacature...

Om een oorlog van allen tegen allen te voorkomen zijn er regels nodig. En die regels moeten worden nageleefd. Maar niet iedereen wil dezelfde regels en ook over de naleving van die regels kan ruzie ontstaan. Mag je op

zondag bladblazen of grasmaaien? Mag je op je boerderij in plaats van vijftig koeien ook vijfhonderd varkens huisvesten, of tien dames van plezier? Mag je in je villa in Aerdenhout een bedrijf uitoefenen? En zo ja, wat als dat bedrijf groter wordt? Mag je dan een kantoor in de tuin zetten?

Om de ruzie over de leefregels in goede banen te leiden is een gemeentebestuur aangesteld, met een burgemeester aan het hoofd. Je hoopt maar dat dat gemeentebestuur de juiste regels uitvaardigt en dat de burgemeester genoeg gezag heeft om te zorgen dat die regels nageleefd worden en om conflicten op te lossen, om mensen die door een ernstig ongeluk of een tegenslag getroffen zijn een hart onder de riem te steken, om mensen die voor de dorpsgemeenschap van bijzondere betekenis zijn een schouderklopje te geven, ze in het zonnetje te zetten of ze – wie weet – misschien wel een lintje op te spelden. De gekozen gemeenteraad was ooit bedoeld om iedereen een stem te laten hebben in het gemeentebestuur. Katholieken, protestanten, liberalen en socialisten: ze moesten zich allemaal vertegenwoordigd voelen in het gemeentebestuur. In de gemeenteraad van Baarderadeel waren vroeger CDA en VVD dominant. Nu is de Fryske Nasjonale Partij in mijn oude dorp de grootste partij, op de voet gevolgd door GroenLinks. Samen hebben ze 54 procent van de stemmen. GroenLinks bestond in mijn tijd nog niet; de FNP kwam net kijken. De VVD, die in mijn tijd de grootste was, heeft nog maar 6 procent van de stemmen. Dat komt omdat de boeren voor een groot deel verdwenen zijn en de meeste huizen en boerderijen overgenomen zijn door academici en hbo'ers die in Leeuwarden of nog verder weg werken.

Er zijn bij de laatste herindelingsverkiezingen in Friesland zeventien dorpen waar de FNP als grootste uit de bus kwam. Met de acht dorpen waar een dorpspartij de grootste werd zijn er nu 25 dorpen waar een lokale partij de grootste is.¹ Het waren niet de boeren die het Friese nationalisme droegen, maar de doctorandussen die in grote getale de dorpen gingen bevolken. De traditionele gemeenschap viel uiteen, de forensen en tweedehuisbezitters gingen de toon zetten. Toen ik in 1973 in Baard ging wonen, was ik buiten de dorpsdokter de enige doctorandus. Toen ik er bijna vijftien jaar later vertrok waren de hbo'ers en doctorandussen bijna in de meerderheid. Die zouden in toenemende mate op GroenLinks gaan stemmen – en op de FNP. Dat laatste zouden de veehouders ook gaan doen, al was het maar uit protest tegen de invasie van tweehuizenbezitters uit Holland.

Ook in Aerdenhout was de vvd lange tijd veruit de grootste partij; in 1982 haalde de vvd nog bijna de helft van de stemmen. Maar ook daar stak in 1998 een lokale partij de kop op en in 2014 had de vvd nog maar een kwart van de stemmen. De overige liberale stemmen gingen naar Liberaal Bloemendaal. Toen ik mij – namens GroenLinks – zo'n vijftien jaar geleden in de Bloemendaalse dorpspolitiek begaf, had ik niet vermoed dat er zo veel regels waren, dat die regels voor zo veel discussie zorgden en dat zij voor zo veel uitleg vatbaar waren. Ik had ook geen weet van de hoeveelheid processen die in Bloemendaal gevoerd werden. Ik ging langzaam maar zeker geloven dat Bloemendaal toch bijzonder

was, dat deze ‘rodebroekengemeente’ meer problemen had dan andere gemeenten, dat mijn vrouw toch gelijk had toen zij zei dat zij haar dochter liever niet wilde laten opgroeien tussen de miljonairs.

In 2014 kreeg GroenLinks – dat altijd een marginaal bestaan had geleid – opeens drie zetels, twee meer dan de PvdA, die voorheen altijd kon rekenen op twee of drie zetels. Daardoor werd GroenLinks een partij waar rekening mee gehouden werd. Het bestuur vroeg mij om, samen met fractievoorzitter Richard Kruijswijk, de college-onderhandelingen te voeren over een coalitie van vvd, D66 en GroenLinks. Die onderhandelingen verliepen in een zeer prettige sfeer.

Jij zat ook aan de onderhandelingstafel. Je was een nieuweling en een jongeling in de vvd – beoogd fractievoorzitter – en je wilde van de vvd in Bloemendaal een groen-rechtse partij maken. Daardoor waren de onderhandelingen wat ons betreft vrij simpel. De groene paragrafen waren gauw geschreven omdat er op dat vlak weinig verschillen waren tussen vvd, D66 en GroenLinks en de klassieke links-rechtstegenstelling werd gedempt doordat in Bloemendaal maar weinig arme mensen wonen. Wij van GroenLinks konden bovendien een uitstekende wethouder leveren: een jonge vrouw die in Delft gestudeerd had en de nodige interim-klussen had gedaan. Door onvoorziene omstandigheden, die in hoofdstuk 7 aan bod komen, werd ik in 2015 voor korte tijd fractievoorzitter van GroenLinks. Onze samenwerking was nog steeds heel harmonieus. Dat onderling vertrouwen, tijdens de coalitieonderhandelingen ontstaan, leidde toen ik alweer uit de raad was tot een vriendschap en uiteindelijk tot een boek.

Door het schrijven van dit boek ben ik teruggekomen

van het idee dat Bloemendaal in bestuurlijke zin zo bijzonder is. De problemen die Bloemendaal had en heeft zijn niet bijzonder. Ze zijn bijzonder gemaakt: de aandacht die de Bloemendaalse politiek trekt is buitenproportioneel. Het is een aandacht die deels op afgunst berust: kijk die rijken eens ruziemaken! Die afgunst werd het best verwoord door Youp van 't Hek die een column over Bloemendaal schreef, waarbij hij burgemeester Ruud Nederveen op de korrel nam: 'Hoe geestig dat deze kakkersgemeente, het Wassenaar van het leuke Haarlem, jarenlang zo'n idioot aan het roer heeft gehad.'²

Let eens op dat 'leuke Haarlem'. Daar was drie maanden eerder, in oktober 2014, een wethouder opgestapt omdat hij, als ondernemer, veroordeeld bleek te zijn wegens wanbeleid en het wegsluizen van overheids-geld. Van 't Hek schreef er niet over. Ruud Nederveen was nooit veroordeeld, toch werd hij door Van 't Hek – en ook door Henri Beunders in *Een Vandaag* – als crimineel neergezet ('maffiapraktijken'). Op 24 oktober 2015 werd het Haarlemse raadslid Jan Baaijens aangehouden omdat hij zijn buurvrouw met een ijzeren staaf bewerkt had. Youp van 't Hek schreef er niet over, Henri Beunders ook niet. Haarlem is leuk, Bloemendaal is kak en ruzie.

Oud-burgemeester van Haarlem én Bloemendaal, Bernt Schneiders, zag in de Bloemendaalse politiek een landelijk verschijnsel: 'In Bloemendaal, en in meer steden, zit het type politicus dat alleen maar gelooft in het eigen gelijk, dat pretendeert de enige echte volksvertegenwoordiger te zijn, dat alleen kan zenden en compromisloos is. (...) Dat geeft vervelende problemen in raden, maar het zijn overkomelijke stijlverschillen.'³

Bloemendaal is níet uitzonderlijk: de Bloemendaalse politiek illustreert een trend die overal zichtbaar is. Het oude partijestablishment wordt uitgedaagd door nieuwe politici die allemaal hun eigen lokale partij oprichten. Wakker Emmen, Inwoners Partij Lelystad, Leefbaar 3B, Hart voor Haarlem, Bevolkingsbelang Hillegom, noem maar op. De compromisbereidheid van die nieuwe partijen is vaak gering. Tientallen Wob-procedures, een gang naar de rechter, het is de gewoonste zaak van de wereld geworden. Iedere dorpsbewoner is tegenwoordig advocaat of heeft er een.

Er gebeurt wel iets waar maar weinig burgemeesters en landelijke politici voldoende aandacht aan besteed hebben. Lokale partijen komen en gaan, maar gezamenlijk trekken ze steeds meer stemmen. Een derde van de kiezers in Nederland stemt op zo'n lokale partij. Uit onvrede over de landelijke partijen; omdat zij vertrouwen hebben in de man of vrouw die zo'n lokale partij leidt; omdat zij vinden dat de bestuurders niet naar de burgers luisteren. De populariteit van lokale partijen blijft stijgen.

Er heerst een groot wantrouwen jegens de gemeenteraden. Bijna de helft van de Nederlanders komt niet meer opdagen bij de gemeenteraadsverkiezingen. Bij de verkiezingen op 21 maart zal de opkomst niet veel hoger zijn, eerder lager. Dit boek gaat over de vraag waarom dat zo is en hoe de lokale politiek aantrekkelijker kan worden voor de inwoners van dorpen. Het 'opschalen' van de landelijke gemeenten in steeds grotere eenheden zal daarbij niet helpen. Bij de herindelingsverkiezingen in Friesland ging zelfs minder dan de helft van de kiezers naar de stembus.

It moat oars! Maar hoe? Dat geven we in het laatste

hoofdstuk aan. We deden inspiratie op in het Engelse stadje Frome, waar de Independents for Frome eerst tien en vervolgens alle zeventien zetels in de wacht sleepten.

Ik ben benieuwd hoe jij nu – *as all is said and done* – tegen de toekomst aankijkt. Jij bent nog jong, je bent nog rechts...

Beste groet,
Meindert

Martijn Bolkestein aan Meindert Fennema

Beste Meindert,

Toen ik mijn moeder, die nog steeds in Bloemendaal woont, vertelde dat ik gemeenteraadslid wilde worden, was haar reactie: 'Wat? Dat groepje ruziënde oude mannen? Wil je daarbij horen? Ze laten je er nooit tussen.' Dat viel erg mee. Ten eerste bestonden mijn mederaadsleden zeker niet alleen uit oude, ruziënde mannen. En bovendien lieten 'ze' me er wel tussen. Als ik terugkijk op vier jaar raadslidmaatschap is het overheersende gevoel dankbaarheid dat ik dit heb kunnen doen en voor degenen die ik hierdoor heb leren kennen. Maar er is toch ook een gevoel van onvrede. Steeds meer ben ik mij tijdens verhitte debatten niet alleen gaan afvragen hoe daar goed uit te komen, maar ook waarom ze plaatsvinden. En in hoeverre deze een voortvloeiende zijn van ons gemeentepolitieke systeem.

De achtergrond van de redenen dat ik na maart 2018 niet nog vier jaar verder wil als raadslid hebben wij denk ik goed belicht in hoofdstuk 5. Ik ben zeker niet de enige die weliswaar het raadswerk intrinsiek belangrijk en leuk vindt, maar er toch van afziet. Dat heeft al-

les te maken met de cultuur die in Bloemendaal en in veel andere gemeenteraden is ontstaan. Ikzelf voel mij relatief goed thuis in een debatomgeving en vind het leuk betogen op te bouwen en een scherpe discussie te voeren. Maar dat geldt niet voor iedereen, zeker niet als de inhoud daarbij naar de achtergrond dreigt te verdwijnen. Het zijn juist degenen die niet kunnen of willen omgaan met de constante confrontatie die het voor gezien houden. Waardevolle mensen haken daardoor af en daarmee blijft die cultuur in stand.

Ik heb geconcludeerd dat je door onze raad te verdelen in coalitie en oppositie een tegenstelling creëert die er maar beperkt was, maar die een sterke uitwerking heeft op de opstelling en omgangsvormen in de vergaderingen. Met vrijwel alle Bloemendaalse raadsleden heb ik de afgelopen jaren een goede band opgebouwd. En van vrijwel alle raadsleden weet ik dat zij het beste voor hebben met onze gemeente en dat het daarom is dat zij hard werken, stukken lezen, moties en amendementen schrijven en debatten voeren. Des te prangender is de vraag waarom zo veel van hun energie verloren gaat in inefficiënte vergaderingen, verhitte discussies over personen, over procedures en andere formele zaken. Daarmee verzwakt onze raad als geheel en worden wij als raadsleden minder relevant dan we zouden kunnen zijn.

Onze waarnemend burgemeester Bernt Schneiders zei in zijn afscheidsinterview dat de Bloemendaalse politiek slechts twee problemen kent: 'het raadslid Mariëlys Roos' en 'het dossier Elswoutshoek'. Maar hoe is het mogelijk dat een goed opgezet systeem kan ontsporen door één negatief ingesteld raadslid en één vergunningsaanvraag?

Jij, Meindert, bent al ruim 45 jaar politicoloog. Mijn

betrokkenheid bij de politiek is amper vijf jaar oud. In 2011 kwam ik, na voor Shell in het Midden-Oosten te hebben gewerkt, terug naar de gemeente waar ik ben opgegroeid. Na de hectiek van het repatriëren, meldde ik mij bij onze afdelingsvoorzitter om te kijken of ik iets kon doen voor de lokale vvd. Haar reactie was buitengewoon hartelijk en enthousiasmerend. Een jaar later stond ik op de lijst om raadslid te worden.

* * *

Dat ik geen politieke ervaring meebracht, had ook zo zijn voordelen. Ik kon mij nog verwonderen over dingen waar ervaren politici wellicht aan gewend zijn. Zo verbaasde ik mij over de informatie op basis waarvan wij als raadsleden beslissingen moesten nemen. Die beslissingen leken vaak reeds genomen en werden gepresenteerd als logische redeneringen waartegen je als raadslid moeilijk bezwaar kon hebben. Inmiddels zie ik dat het ook niet goed werkt als ambtenaren en wethouders stukken te vroeg en vrijblijvend naar de raad sturen, om dan kritiek te oogsten dat hun voorstellen onvoldoende zijn onderbouwd. Toch heb ik de afgelopen jaren meermaals verzucht, tegen de burgemeester en tegen de gemeentesecretaris: 'Werp ons als raad nou eens een goede kluif voor! Een inhoudelijk dossier met opties die het hele politieke spectrum beschrijven.' In afwezigheid van zulke kluiven gingen veel discussies over personen, procedures en uitzonderingssituaties. Jammer, ik had verwacht dat veel van die discussie-energie zou gaan over de politieke inhoud. Maar misschien is dit ook het gevolg van het gebrek aan politieke tegenstellingen. GroenLinks en de vvd staan vaak ver uit

elkaar, maar in Bloemendaal zijn wij het meestal goed eens. GroenLinks doet het misschien meer voor de dieren en wij, de vvd, meer voor de mensen, maar beide partijen willen onze gemeente groen houden.

Een andere verwondering was hoe geïsoleerd de gemeente is van andere overheden. Met name van de provincie had ik verwacht dat deze zou bijspringen bij lastige dossiers. Of toen onze burgemeester onder vuur kwam te liggen. Maar ik merkte dat de provincie zich afzijdig houdt en alleen het eindrapport opmaakt om te bezien of gemeenten zelfstandig kunnen blijven bestaan. Ik vind dat jammer. Vanuit mijn werk bij Shell was ik gewend dat de 1500 groepsbedrijven relatief zelfstandig opereren, maar ook dat zij altijd gebruik konden maken van ondersteuning van het hoofdkantoor, waar immers diepgaande kennis en ervaring voorhanden was. Maar enige vergelijking met gemeenten en provincie bleek hier niet op te gaan.

De zelfstandigheid juist ook van kleinere gemeenten is een groot goed. Het is een belangrijk liberaal uitgangspunt dat mensen zo weinig mogelijk over elkaar beslissen. En als het toch nodig is, dat er het liefst besloten moet worden door mensen die zo dicht mogelijk bij hen staan en waarmee ze zich zoveel mogelijk kunnen vereenzelvigen. Dat betekent dat dorpen van enige omvang in principe zelfstandig moeten worden bestuurd. En dat er bij samenvoeging op moet worden gelet in hoeverre de inwoners op elkaar lijken en zich in elkaar kunnen herkennen. Geografische ligging is daarvoor geen goede maatstaf. Wellicht dat Bloemendaal goed valt samen te voegen met Wassenaar, maar niet met Haarlem.

De drang om gemeenten op te schalen is vooral inge-

geven door organisatorische overwegingen. Harmoniseren leidt tot schaalvergroting en is efficiënt. Meer afstand tot de bevolking maakt het ambtelijke apparaat juist slagvaardiger. Het samenvoegen van gemeenten is daarom vooral gedreven door bestuurlijke overwegingen. Als argument om aan te sturen op herindeling wordt vaak gewezen op de beperkte bestuurskracht van kleine gemeenten, op het slecht functioneren van de gemeenteraad en op de negatieve beeldvorming daarvan in de media.

Maar ambtenaren en provincie zouden veel meer kunnen doen om het bestuur van kleinere gemeenten te ondersteunen, in plaats van vanaf de zijlijn te wijzen op hun tekortkomingen. Een onvermijdelijk gevolg is anders een verdere opkomst van lokale partijen. Het is niet verwonderlijk dat die zich zelden of nooit inzetten voor het opheffen van hun gemeente. En mochten wij ooit een rechtstreeks gekozen burgemeester krijgen, dan valt van kandidaten daarvoor ook niet te verwachten dat zij campagne voeren voor herindeling van de gemeente waarvan zij burgemeester hopen te worden. Electoraal zou dat bijna overal slecht vallen, maar ook uit eigenbelang is het niet waarschijnlijk dat iemand zou solliciteren naar een baan die hij van plan is op te heffen.

Het is je duidelijk, ik vind dorpspolitiek bijzonder waardevol. Sinds kort werk ik bij Berenschot, een adviesbureau dat vooral toonaangevend is in de publieke sector. Dankzij mijn werk zie ik ook andere gemeenten vanbinnen en weet ik dat Bloemendaal geenszins uniek is. Ook van gemeenten waar nooit iets aan de hand lijkt, mag men niet direct concluderen dat de lokale democratie goed functioneert. Het kan ook wijzen op gebrek aan discussie en een te passieve gemeenteraad. Toege-

geven, hetzelfde systeem functioneert in sommige gemeenten van vergelijkbare omvang heel goed, maar op die regel zijn zo veel uitzonderingen te noemen dat we ons serieus moeten afvragen of het stelsel van onze gemeentepolitiek geen inherente tekortkomingen heeft. Ik denk dat wij in ons slothoofdstuk een aantal interessante suggesties doen hoe het systeem kan worden aangescherpt. Sommige zijn wat meer experimenteel, andere zijn meer praktisch, al kosten zij wel geld. Zo lijkt mij een betere professionele ondersteuning van raadsleden zeer gewenst. Democratie – en zeker ook lokale democratie – is een groot goed en het is niet goedkoop. Maar gebrek aan democratie is nog veel duurder.

Hartelijke groet,
Martijn